

סוגיא ב': האם תכלת ולבן מעכבים זה את זה?

א. הקדמה

בפרשת ציצית שבספר במדבר (טו, לח) אנו למדים שמצות הציצית כוללת שני מרכיבים: 'ציצית הכנף' ו'פתיל תכלת'.

חז"ל דרשו שציצית הכנף היא ממין הכנף. רש"י מבאר שהמשנה קוראת למרכיב זה 'לבן' משום שרוב טליתות של פשתים הן ולבנות.

התכלת היא צמר צבוע. ביבמות (ד, ב) לומדים זאת מכך שיודעים עפ"י נבואת יחזקאל (מד), המגבילה את הכהנים בבואם לקה"ק ללבוש בגדי פשתים בלבד בלא צמר, שבעבודתם החיצונית לבשו צמר ופשתים. בתורה נתפרש על השש שהוא מפשתן, כי התורה אומרת 'מכנסי בד שש משזר', והגמרא ביומא ע"ב דורשת 'דבר העולה מן הקרקע בד בדי' (ואינו מתפצל כצמר), ואם השש הוא מפשתן אז מסתבר ששאר המינים הצבועים שלא פורש בתורה ממה הם - עשויים צמר. מכאן שתכלת היא צמר. בלשון הגמרא: 'מדשש כיתנא - תכלת עמרא'.

במשנה בראש פרק רביעי (מנחות לח, א):

'התכלת אינה מעכבת את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת'.

ובתוספתא (מנחות ו, 10¹⁰):

'התכלת והלבן אין מעכבין זה את זה. מצוה שיקדים לבן לתכלת. ואם

הקדים תכלת ללבן - יצא'.

בגמרא (לח, א) מתברר שמשנתנו, לכאורה, שנויה במחלוקת:

לימא מתני' דלא כרבי.

דתניא: 'וראיתם אותו' - מלמד שמעכבים זה את זה. דברי רבי.

וחכמים אומרים: אין מעכבין.

ב. מחלוקת רבי ורבנן

הגמרא פותחת במחלוקת רבי ורבנן אם התכלת והלבן מעכבים זה את זה. רבי לומד שעל התכלת והלבן יחד נאמר 'וראיתם אותו' - מכאן שאי אפשר להסתפק באחד מהם בלבד. רבנן לעומתו סוברים ש'אותו' מתייחס לכל מין בנפרד.

מטרת כל מהלך סוגיית הגמרא על המשנה, לדחות את ההבנה הראשונית שמשנתנו באה להכריע כרבנן נגד רבי.

בסופה של הסוגיא שואלת הגמרא מי הוא התנא שחולק על רבי, ועונה שהוא רבי יצחק בשם רבי נתן בשם רבי יוסי הגלילי בשם רבי יוחנן בן נורי, שאמר: 'אין לו תכלת - מטיל לבן'.

האם רבי יוחנן בן נורי סובר גם שאם אין לו לבן - מטיל תכלת?

¹⁰ צוקרמאנדל ו, יג.

חלק מן האחרונים כתבו שמכאן דקדק הרמב"ם את שיטתו, שאין הקבלה בין דין 'התכלת אינו מעכב את הלבן' לדין 'הלבן אינו מעכב את התכלת', והדבר מתאים לשיטתו שאין סימטריה בין שני המינים, כפי שיתבאר להלן. ע"י קרן אורה, שפת אמת ועוד. אולם, לשיטת רש"י ותוספות, שחלקם של שני המינים בציצית שווה - קשה.

הרב ירוחם פערלא בביאורו לסה"מ של רס"ג, עשה ז', כתב שאמנם קיימת סימטריה בדין דאורייתא, ואם הטיל תכלת לבד - קיים מצוות תכלת. אולם, אסור לעשות כן, משום שמבטל מצוות הלבן בידיים, אף אם נמצא במצב שאין לו לבן. לעומת זאת, אם אין לו תכלת, יכול להטיל לבן, שהוא עיקר המצווה, ואינו נחשב כמבטל מצוות התכלת בידיים, אם אין לו תכלת.

יסוד דבריו הוא בעיקרון שעשה חמור דוחה עשה קל¹¹, ולא להיפך, ולדבריו, מצוות הלבן נחשבת עשה חמור ביחס לתכלת, על יסוד דברי רבנו בחיי, שהלבן הוא עיקר המצווה.¹²

לעומת זאת, בשו"ת שאגת אריה (ישנות) סימן לב כתב באופן אחר להסביר מדוע אין ביטול עשה במה שאנחנו מטילים לבן ללא תכלת:

והא ליכא למימר דכיון דאין לו תכלת ותכלת אין מעכב את הלבן דתרי מצות ניהו אתי מ"ע דלבן ודחי למ"ע דתכלת כמו שמצות עשה דתכלת דוחה ל"ת דכלאים. דהא ליתא דמאי אולמא דהאי עשה מהאי עשה לדחות זו מפני זו. אלא וודאי ש"מ דאין שום איסורא בלבישת הבגד בלי ציצית, אלא שחיסר מצוה. והיכא דאין לו - ל"ל בה, ולפיכך אין לו תכלת מטיל לבן ולית לן בה.

האם יש ללמוד מן הסוגיא שהלכה כרבי?

תוס' ד"ה 'אלא לגרדומין' כתבו: 'הלכה כרבי מחבירו ולא מחבריו, וכש"כ מרבו וריה"ג רבו היה, ואהא סומכין שאין לנו תכלת ומטילין לבן'.

לעומת זאת, **המאור** (שבת יב ע"א מדפי הרי"ף) כתב: 'והוי יודע שדעתנו נוטה שהתכלת מעכבת את הלבן והלבן את התכלת... דמאן חכמים יחידאה היא... דנקטינן הלכה כרבי מחבירו... מדקא מהדרינן לפרושה למתני' לאפוקי מפשטה ולאוקמא אליבא דרבי... וכן נראה מדברי ר"ש קיראה בעל הלכות ראשונות שלא כתב משנה זו...!'

[כדבריו הביא גם בספר העיטור בשם רבינו ברוך¹³ (דף סז ע"ב) שכתב שחיוב ציצית בזמן הזה הוא מדרבנן, אך הוא דחה דבריו].

¹¹ מקורו בפסחים נט, א ששם אמרה הגמרא שעשה שיש בו כרת דוחה עשה שאין בו כרת, וכן בחולין קמא, א שלולי דרשת הפסוק היינו אומרים שעשה של ציפורי מצורע ידחה עשה של שילוח הקן, משום שיש בו עניין של שלום בית.

¹² כך כתב רבינו בחיי במדבר פרק טו פסוק לח: 'ואמנם הלבן הוא העקר, וזהו שאמרו: (מנחות לט א) מתחיל בלבן, ומסיים בלבן, כי הוא בסוד התרועה שיש פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה. והנה הציצית והתכלת בדמיון הלולב והאתרוג, וכשם שהלולב והאתרוג מעכבין זה את זה, כן הציצית והתכלת מעכבין זה את זה בזמן שהיה תכלת מצוי, אבל עכשיו שאין לנו תכלת מניח הלבן בלא תכלת כי הוא העיקר'.

¹³ וראה תשובת רבנו ברוך הנ"ל בתוך תשובות הגאונים החדשות - עמנואל (אופק), סימן קמא.

דברי המאור מוסבים שם על דין סדין בציצית, שהוא פוטר לגמרי, אך לא כתב בפירוש מה דין בגדים אחרים בציצית. ורבנו ברוך כתב שחיוב ציצית בשאר בגדים הוא מדרבנן בלבד.

הרמב"ן במלחמות שם כתב: 'משום דרבי סתמינהו למתני' מהדרי לאוקומא כותיה... דרבי יצחק ורבי נתן ורבי יוסי הגלילי ורבי יוחנן בן נורי כולהו ס"ל אין מעכבין... ועוד דסוגיין כותיהו דאקשינן גבי גזרה משום קלא אילן לא יהא אלא לבן... והנה הוא פוטר כל העולם כולו מן הדין... ואם יאמר שהוא חייב מדברי סופרים יראנו היכן תקנו חכמים זו התקנה... והרי אבות קדמונים מימות הגאונים נהגו לצאת בטלית שיש בה לבן בלא תכלת...!'

פסק ההלכה בשו"ע הוא כרבנן. את השלכת הפסק למעשה ניתן לראות בסימן יג לענין יציאה בטלית מצויצת ללא תכלת בשבת.

ג. החלוקה הפנימית של החוטים - שיטות הראשונים

לשיטת **רש"י ותוס'**: מצוה לתת שני חוטים לבן ושני חוטים תכלת בציצית. בטעם הדבר כתבו תוס' (ד"ה 'התכלת'): 'כיון דתרי מיני בעי רחמנא סברא הוא שיהיו שוין' (נסיון להוכיח צורך בשני חוטי תכלת מהמילה 'פתילי' - נדחה), וציינו לספרי 'כי תצא' שנאמר בו כדבריהם בדעת ב"ש: 'ד של תכלת וד של צמר'.

הרמב"ם בהלכות ציצית (א, א) כתב: 'אין לחוטי הענף מנין מן התורה'. אולם, בהלכה ו כתב 'כיצד עושין הציצית... ומכניס שם ארבע חוטים...!'. ופירש בכס"מ שר"ל שמדברי סופרים יש לחוטים מנין, אלא שקשה לו על דברי הרמב"ם שמדברי הגמרא ביבמות ה ע"ב משמע שמנין החוטים נדרש מפסוקי התורה. בספר קובץ תירץ שגם דרשה כזאת נקראת 'דברי סופרים' לדעת הרמב"ם, כמבואר בכס"מ בהלכות אישות לגבי קידושי כסף.

הראב"ד משיג על הרמב"ם שכתב שרק אחד משמונת החוטים הוא בצבע תכלת, כלומר חצי חוט, וכותב ששני חוטים צריכים להיות בצבע תכלת, כלומר חוט שלם. וכדבריו משמע בספרי 'שלח'.

ד. מנין חוטי הציצית

ביאור מדרשי ההלכה

נראה שיסוד דברי הראשונים הוא במדרשי הפסוקים על מנין החוטים. יתכן שמקור דברי הרמב"ם בה"א, שאין לחוטי הענף שיעור מן התורה, הוא בדרשת הספרי (במדבר פרשה קטו):

'ועשו להם ציצית; אין ציצית אלא דבר היוצא כל שהוא, וכבר נכנסו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לעליית יונתן בן בתירא ואמרו ציצית אין לה שיעור. כיוצא בו אמרו לולב אין לו שיעור'.

דרשה זו הובאה גם בגמרא מא ע"ב, אולם, נראה שרוב הראשונים פירשו דרשה זו ביחס לאורך הציציות ולא למנין, כמו הלולב שנזכר 'כיוצא בו' (ראה דיון בענין בספר העיטור דף סח ע"א). ועוד מבואר שם בגמרא, שדין 'אין לו שיעור' - אינו אלא למעלה, אבל יש לו שיעור למטה, כפי שמצאנו בלולב.

המשך דברי הספרי (על פי נוסחת הגר"א) מפורש, לכאורה, כדברי הראב"ד. וזה לשון הספרי:

'ועשו להם ציצית' שומע אני יעשה חוט אחד, ת"ל 'גדילים'. מכמה גדילים אתה עושה? אין פחות משלושה דברי ב"ה, ובש"א שלושה של צמר ורביעית של תכלת והלכה כב"ש'.

אולם, נראה שהרמב"ם למד שפתיל התכלת אינו אלא החוט המתפתל ולכן אין להוסיף עליו, וכיון שלא נאמר בדרשה אלא שאין גדיל פחות משלושה, ניתן להוסיף חצי חוט של לבן כדי להשלים 'גדילים' - ארבעה כדרשת הגמרא (ויתכן ששיטת הרמב"ם מבוססת על דרשת הגמרא 'גדיל - שניים, גדילים - ארבע' בלבד. וראה לט ע"א - 'חוט של כרך עולה מן המנין').

לעומת זאת, נוסחת הספרי בפרשת 'כי תצא' (דברים פרשה רלד), ללא הגהות הגר"א, מפורשת כדברי התוספות:

'ובש"א מד' חוטים של תכלת וד' חוטים של לבן של ארבע ארבע אצבעות, והלכה כדברי ב"ש'.

אולם, הגר"א תיקן:

'ובש"א בג' חוטין של לבן ורביעית של תכלת של ד' אצבעות. 'גדילים' - זה לבן. מנין לרבות רביעית של תכלת? ת"ל 'ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת'. והלכה כדברי ב"ש'.

מחלוקת ב"ש וב"ה נשנתה גם בגמרא להלן (מנחות מא, ב):

'ת"ר: כמה חוטים הוא נותן? בש"א: ד'. ובה"א: ג'. וכמה תהא משולשת? בש"א: ד'. ובה"א: ג'.

תוס' מבארים שמקורם של ב"ש בדרשה שהובאה שם (לט, ב): 'גדיל - שניים, גדילים - ארבע', אך מתקשים בביאור דברי ב"ה. בדבריהם הם מעלים מספר אפשרויות בביאור שיטת ב"ה;

א. אפשרות ראשונה: ב"ה חולקים על ב"ש ומפרשים ש'גדילים' מתייחס ללבן בלבד, שהוא שניים, ופתיל התכלת הוא השלישי. זה דוחק לדעת התוס'.

ב. אפשרות שניה: גם ב"ש למדו שגדיל מתייחס ללבן בלבד, וזה רק שני חוטים אשר הופכים לארבע ע"י כפילתם, וסברא הוא להשוות את חוטי התכלת ללבן. לעומת זאת, ב"ה סוברים ש'פתיל' הוא דוקא אחד, ולכן אין אלא חוט אחד של תכלת.

ג. אפשרות שלישית: ב"ה דרשו ש'גדיל' זה שלוש (מלשון 'עובד גדילי' שזה מעשה עבות שהוא משולש), ו'גדילים' זה שש, ולפי זה יש י"ב חוטים בציצית לשיטתם.

ד. אפשרות רביעית: 'גדיל' לב"ה זה שלוש וזה מתייחס ללבן בלבד, ולא דרשו לכפול מ'גדילים', אלא שסברא הוא להשוות חוטי התכלת ללבן [ובהגהות צ"ק נראה שהבין שכן דרשו מ'גדילים' לכפול, ואז זה שש, אך זה כולל גם את הלבן וגם את התכלת].

בביאור הגר"א לשו"ע סי' יב ד"ה 'ולר"ת כו"י האריך לבאר את מקורותיהן של כל שלוש השיטות בספרי. ובכל אופן, הרמב"ם והראב"ד פסקו שניהם על פי דברי

הספרי במדבר. שיטת רש"י ותוס' להשוואת מניין חוטי התכלת והלבן מבוססת על סברא בלבד, ומתעלמת מן האבחנה הלשונית בין המושגים השונים ציצית, פתיל וגדיל, שגם תוספות הודו שנראה ממנה שמספר החוטים בכל מן אינו בהכרח שווה. כמו כן, גירסתם של תוס' בספרי דברים נתקלת בקשיים. לפי גירסת הגר"א, אף הספרי דברים מפורש כדברי הראב"ד, ולפי הבנתנו ברמב"ם, אף לשיטתו אין שום סיבה שיהיה חיסרון בכך שהחוט הרביעי יהיה כולו צבוע בצבע תכלת. לאור זאת נראה שנכון לנהוג להלכה כשיטת הראב"ד, שיוצא בה ידי חובה אף לשיטת הרמב"ם.¹⁴

האם יש שינוי במנין החוטים בין ציצית עם תכלת לציצית ללא תכלת?

תוס' בלח ע"א ד"ה 'התכלת' סברו שלדעת רבנן שניתן לקיים מצות תכלת לבד או לבן לבד, אין צריך אלא שני חוטים לצורך כך. אולם רש"י כתב שגם כאשר אין תכלת יש לתת ארבעה חוטים של לבן. תוס' מנסים להוכיח את דברי רש"י, אך לא מצאנו בדבריהם ראיה ניצחת.

בכל אופן, מדברי רש"י עולה שדין 'גדילים' עומד בפני עצמו, ואינו תלוי במצוות התכלת והלבן.

עפ"י הגמרא בסנהדרין פח ע"ב, מגיעים תוס' למסקנה שישנו איסור 'בל תוסיף' בציצית, אבל עפ"י הגמרא לקמן מא ע"ב והנהגת האמוראים במב ע"א, מפרשים תוס' שדרשת 'גדילים' ניתנת ליישום בשני אופנים אשר שניהם טובים: 'גדילים' - ארבעה אשר כוללים את התכלת והלבן יחד, או 'גדילים' - ארבעה של לבן, וארבעה נוספים של תכלת. מעבר לכך אסור להוסיף חוטים בציצית.

הב"י כותב שנראה מדבריהם, שאם אין לו תכלת אינו רשאי לשים אלא ארבעה חוטים.

לעומת זאת, בעל העיטור (סח ע"א) הבין שציצית אין לה שיעור למעלה - בין באורך ובין במנין החוטים. אך דבריו מוקשים, כאמור, מהגמרא בסנהדרין.

מיוחדת היא שיטתו של בעל העיטור גם בנושא מנין החוטים בציצית שאין בה תכלת:

'לבן לא הוי אלא ב' חוטין ואנן דל"ל תכלת מ"ט רמינן ח' בב' סגי?

אלא מדרמי ד' - שנים הם במקום לבן ושנים במקום תכלת. הלכך הני דתכלת עבדו מצמר ולא מחסיר מיניה אלא צבעא. והיינו דקאמר אין לו תכלת מטיל חוטי צמר¹⁵ לבן במקומו, ובמקום לבן כדינו בצמר וכדינו בשאר בגדים ומטיל לבן כל ד' חוטין וכל לבן ששינינו צמר היא.'

לדעת העיטור זו היא הסיבה שאין מטילין ציצית בבגד פשתן בזמן הזה, ודעת ר"ת בדין גרדומין מבוססת אף היא על שיטתו. ובעז"ה עוד יתבארו סוגיות אלה בפני עצמן.

¹⁴ והרב יצחק שלמה זילברמן זצ"ל הראה לי שהעיקר כדעת הראב"ד לשיטת הגר"א גם על פי הסוד.

¹⁵ הרא"ש הביא את דבריו על ריב"ז ודחה אותם.

ה. דין 'מין כנף' - בצבע

בביאור לשון המשנה 'התכלת אינה מעכבת את הלבן', אמר רמי בר חמא (לח, ב) שמדובר במקרה של טלית שכולה תכלת, שמצד מין הכנף ראוי היה להקדים את חוטי התכלת ללבן, ובכל זאת אם הקדים את חוטי הלבן לא פסל את הציצית.

מדברי רמי בר חמא יש ללמוד שפשוט לו שגם בטלית שכולה תכלת ישנה מצוה שיהיו שני מינים של חוטים בציצית, למרות שהתכלת היא 'מין הכנף'.

רבא דוחה את דברי רמי בר חמא, ואומר: 'מידי ציבעא גרים'.

רש"י מפרש שרבא מסכים לכך שקיים דין של הקדמת מין הכנף, אלא שהוא סובר שבדין זה הולכים אחר רוב הטליתות שהן לבנות, ולא אחר צבע הטלית המסויימת שבה מטילים את הציצית. מדברי רש"י נראה שאין כאן דין הליכה אחר הרוב. התורה דברה על המקרה המצוי, אך דין הקדמת הלבן הוא מוחלט משום שלעולם התכלת צריך להיות המין המאוחר.

לפי ביאור זה גם לאחר דברי רבא קיים דין 'מין כנף' גם בצבע, אלא שישנו דין נוסף של הקדמת הלבן שהוא אינו תלוי במין הכנף.

לאור זאת, יוצא לנו שישנם שלושה דינים בחוטי הציצית: מין כנף (המהוים את הציצית כהמשך של הבגד), מין אחר (שטעמו הוא כנראה כדי שנתנת חוטי התכלת תהיה ניכרת) ותכלת. שלושה דינים אלה יכולים להתקיים גם בטלית שכולה תכלת, שבה התכלת היא מין הכנף.

ביאור זה מתאים לדברי הראב"ד בהשגות על הרמב"ם פ"ב ה"ח. עיי"ש.

אולם, בדף מא ע"ב על הבריתא 'טלית שכולה תכלת - כל מיני צבעונין פוטרין בה חוץ מקלא אילן', כתב רש"י בד"ה 'כל מיני צבעים': 'כיון דמין כנף ליכא לקיומי בה אין לך לחזור אחר לבן אלא שיהו בה שני מינין'. ונראה שסברתו היא שדין 'מין הכנף' אינו מתקיים אלא ב'ציצית הכנף', ולא ב'פתיל התכלת' הניתן עליו. [אולם, אפשר לדחוק גם שרש"י סובר שבכל מקרה ישנו **חסרון** בדין מין הכנף בכך שישנו בציצית חוטים אחרים שאינם מין הכנף ולא פתיל תכלת.]

רמי בר חמא בסוגייתנו כנראה חלק על סברא זו, וסבר שפתיל התכלת יכול לקיים גם את דין 'מין הכנף'. אך אפשר לפרש לדברי רש"י שם שרבא בסוגייתנו סבר שהיכר נתנתו של פתיל התכלת על הציצית דוחה את דין מין הכנף.

התוס' בד"ה 'מידי ציבעא קא גרים' נראה שמפרשים שדין מין הכנף איננו **תנאי** של זהות במין ובצבע בין הכנף לחוטים, אלא **שאיפה** שהמין השני בציצית מלבד התכלת יהיה עד כמה שאפשר קרוב למין הכנף. תוס' מסבירים שטענתו של רבא מבוססת על ההבנה שמכך שהתורה מדברת על ציצית הכנף שעליה נותנים פתיל תכלת, מוכח שתכלת איננה יכולה להיות מין הכנף לעולם. לכן מין הכנף בעצם כולל את כל המינים שהתורה התייחסה אליהם כשדברה על ציצית הכנף, ולא דוקא את מינה של הטלית הספציפית.

לפי פירוש זה קצת קשה לשון הבריתא המובאת לקמן מא ע"ב: 'טלית אין פוטר בה אלא מינה'.

תוס' מציעים פירוש שני לטענת רבא, 'מידי ציבעא קא גרים', שכל צביעה שאיננה של מצוה היא בעצם חסרת משמעות לדין מין הכנף. רק צביעת התכלת היא צביעה של מצוה, ולפי"ז יוצא שבעצם לדעתם אין דין 'מין כנף' בצבע. תוס' אומרים שגם

לפי פירוש זה אפשר לומר שישנו דין מין כנף בצבע שהוא מדרבנן. במא ע"ב ביארו שטעמו של דין זה הוא משום 'זה א-לי ואנוהו'.

משני פירושי תוס' יוצא שגם רבא אינו מנתק בין דין ההקדמה של המין האחר לדין מין הכנף, אלא שרבא טען שלא הצבע הוא זה שמגדיר את החוט כימין הכנף. [זאת בעצם הבנת הייש מקשים' שהביא הראב"ד בהשגות פ"ב ה"ח, שצינו לדבריו לעיל.]

במא ע"ב מציעים תוס' את האפשרות שדין מין הכנף מדאורייתא אינו אלא בסוג החוטים (פירוש זה הוא כנראה המובא בטור סי' ט בשם ר"י), אך מקשים על כך מן הדין שצמר ופשתן פוטרים בין במינם ובין שלא במינם, וא"כ לא מתקיים בשום מקום הדין שיטלית אין פוטר בה אלא מינה.¹⁶

הגר"א (סי' ט ה"ב ד"ה וי"א כו' בחציו השני) טוען שיש לדחות קושיא זו לפי דעת הג"מ בשם מהר"ם, שצמר ופשתן אינם פוטרים שלא במינם אלא 'חדיו', והבריתא שאמרה שטלית אין פוטר בה אלא מינה דברה על מצב שאינו מטיל תכלת.

הרמב"ם פסק את דין ההקדמה של לבן לתכלת בכריכות החוטים בפ"א ה"ז, ומנמק: 'כדי שיהא סמוך לכנף מינה'.

הרמב"ם פסק גם שישנו דין של שני מינים בציצית בפ"ב ה"ח, ולכן בטלית שכולה תכלת 'עושה לבן שלה משאר צבעונים חוץ מן השחור מפני שהוא דומה לתכלת'. וכתב שגם בטלית זו 'כורך על הכל חוט אחד תכלת כדרך שעושה בשאר ציציות שאינן צבועין', ונראה שרצונו לומר שגם בטלית זו מקדים כריכה מן המין האחר לתכלת.

לכאורה, בהקדמת המין השני לא מתקיים טעם הדין לדעת הרמב"ם 'שיהיה סמוך לכנף מינה', אלא אם כן נאמר שהרמב"ם סובר שהולכים אחר רוב טליתות שבהן מין הכנף איננו תכלת.

אם נסביר כך ברמב"ם, נראה שראוי להסביר כך גם את רש"י, ולא כפי שהסברנו לעיל עפ"י הראב"ד שדין מין הכנף מתקיים בעצם קיומו של מין הכנף בציצית, ואיחור התכלת הוא דין בפני עצמו.

בכל אופן, יוצא שלדעת רש"י, הרמב"ם והראב"ד ישנו דין של 'מין הכנף' בצבע חוטי הציצית.

הסמ"ג מקשה על שיטה זו מן הגמרא בדף מ ע"א שכתבה לגבי החשש של הטלת קלא אילן בסדין (טלית של פשתן) - 'לא יהא אלא לבן', שמשם משמע שאין כל משמעות לצבע הציציות.

יש לדחות קושיא זו ולומר שכיון שאין דין מין הכנף בצבע מעכב את קיום מצות ציצית לפחות בדיעבד, הוקשה לגמרא מדוע יש לגזור על סדין בציצית מחשש זה. ראייה מסויימת לכך שבכל מקרה דין זה אינו מעכב, ניתן להביא מדין טלית שכולה תכלת, אשר כפי שביאר רש"י לא ניתן לקיים בה דין 'מין כנף' (כאמור), הראב"ד טוען שכן מתקיים בה דין מין כנף בעצם קיום החוטים, ואף לשיטת הרמב"ם ורש"י יתכן שמתקיים הדין, מפני שמוגדר על פי רוב טליתות).

¹⁶ אין להקשות מן הסיפא של הבריתא לגבי טלית שכולה תכלת, כי תירוץ זה בנוי מיסודו על הפרדה בין חלקי הבריתא, שא"כ אי אפשר שלא להסביר שישנו דין של מין כנף בצבע.

כאמור, ר"י המובא בטור סובר שאין צורך לעשות הציציות מצבע הטלית, ובב"י ציין שמהר"י אבוהב הביא גם תשובת הרשב"א (חי"ג סי' רפ) שכתב דלא קי"ל כההיא בריתא ד'טלית אין פוטר בה אלא מינה', ולא קי"ל מדרשא ד'הכנף - מין כנף', אלא להקדים הכריכות מן המין האחר לכריכות התכלת.

העיטור כתב שישנה עדיפות דוקא בציציות לבנות, שזהו מין הכנף ברוב הטליתות, ורק בעדיפות שניה ניתן לקיים מין הכנף בציציות מצבע הטלית.

פסק ההלכה

הב"י סובר שמצד הדין היה צריך להחמיר ולהקפיד על מין הכנף גם בצבע כדעת רש"י, הרמב"ם,¹⁷ הראב"ד ואחד מתירוצי התוס' הסובר שדין זה קיים לפחות מדרבנן. עם זאת, הואיל והמנהג לא היה כך, אלא רק המדקדקים הקפידו בדבר, הביא דין זה בשם 'יש אומרים' (סי' ט ה"ה).

הדרכי משה חולק על הב"י ומציין לדברי הראשונים שהובאו כבר בב"י - הרשב"א והעיטור, וכן לדברי המהר"י בן חביב, שכתב דסוגיין דעלמא שלא לצבען. הד"מ חותם בדברי תה"ד דלא נהיגי האינדא בשום מקום רק בציציות לבנים אף בטליתות קטנים שהם צבועים. ומוסיף הרמ"א: 'ואני לא ראיתי מימי ציצית אלא לבן. ואין לשנות'¹⁸.

לדעת **הב"ח** יש לחוש לשיטת הרמב"ם. לכן כתב להקפיד לעשות הטלית עצמה לבנה, ובכך לצאת מפלוגתא. בטלית צבועה כתב הב"ח שיש להחמיר בצנעא, בניגוד לדברי הרמ"א.

האחרונים הביאו את דברי הב"ח לעשות טלית לבנה דוקא. ומדברי הגר"א נראה שאף הוא נוטה לדעת השו"ע, שראוי להחמיר בדבר.

לפי"ז לספרדים ההלכה נראית ברורה, להקפיד על מין כנף בצבע, לכתחילה. לעומת זאת, לאשכנזים צ"ע למעשה. אולם, אף לספרדים צ"ע מצד סוגיין דעלמא, שלא נהגו להקפיד בזה.

¹⁷ ודחה דברי המהר"י בן חביב, שטען שגם הרמב"ם אינו מחייב לעשות הציציות מצבע הטלית.

¹⁸ ויתכן שהטעם ש'אין לשנות' הוא כדי לצאת ידי שיטת העיטור הסובר שגם בזמן שאין תכלת, צריך להטיל שני חוטי צמר לבנים דווקא במקומו, שאם יהיו צבועים לא נוכל לומר שאינם חסרים אלא את הצבע.